

Тема 11. Сталий розвиток: проблеми та перспективи

План

1. Формування концепції сталого розвитку.
2. Цілі сталого розвитку.
3. Порядок денний до 2030 року: основні компоненти.
4. Принципи сталого розвитку.
5. Україна на шляху до сталого розвитку.

Ключові поняття:

1. Формування концепції сталого розвитку.

Термін «сталий розвиток» був вперше використаний в 1987 р. в доповіді Комісії ООН «Наше спільне майбутнє». Концепція сталого розвитку (sustainable development) була сформульована в 1973 р. в Стокгольмі на першій конференції ООН по навколишньому середовищу. Конференція ООН 1992 р., яка пройшла в Ріо-де-Жанейро, затвердила тези цієї концепції в документі під назвою «Порядок денний на ХХІ ст.». Вчені і політики визнали, що для того, щоб уникнути всесвітньої кризи в умовах глобалізації, перетворення світу у всеохоплюючий ринок, потрібно спільними зусиллями приборкати ринкові стихії, як це вдалось зробити в соціальних державах. Екологічні проблеми, обмеження росту, про які говорилось в Доповіді Римського клубу, викликали відповідну реакцію наукової спільноти, породили антиіндустріальні, антитехнократичні настрої. Під впливом цих настроїв формувались погляди на сталий розвиток в 80-90-х роках ХХ ст.

Дослідження підходів щодо визначення поняття «сталий розвиток» (англ. – sustainable development) показали, що попри існування великої кількості тлумачень даної категорії жодне з них не стало загальноприйнятим. Словосполучення «сталий розвиток» більшість науковців розуміє як процес, що характеризується постійністю, неперервністю змін. В той же час в поєднанні з англійським «development», що перекладається як розвиток, еволюція, розширення, зростання, покращення, вдосконалення слово «sustainable», яке складається з двох частин – «sustain» (підтримувати, не давати можливості згаснути, перерватися, витримувати) та «able» (той, що має здатність), утворює словосполучення, яке має різне трактування в наукових колах. Крім того, як зазначається у словосполученні «сталий розвиток» є певне протиріччя, оскільки розвиток – це процес руху, якому не притаманне поняття сталості яке дане словосполучення виконує в концепції сталого розвитку. Радишевська З.М. Поняття та структура принципу сталого розвитку.<http://www.polukr.net/uk/blog/2016/06/ponjatja-ta-struktura-principu-rozvitku/>

Сталий розвиток має різні виміри: культурний, людський, соціальний, економічний, екологічний, політичний, духовно-етичний. Саме тому

сталий розвиток називають багатоаспектним, багатокомпонентним, багатовимірним феноменом і вивчають цю проблему представники різних наук – політологи, соціологи, економісти, географи і т.д.

Міждисциплінарний підхід до вивчення цієї проблеми дає можливість сформулювати цілісну концепцію сталого розвитку, яка б відображала всі його аспекти. Економісти, соціологи, політологи намагаються знайти відповідь на питання: що собою представляє сталий розвиток; як його забезпечити; як можна виміряти сталий розвиток тощо. Вчені-економісти досліджують економічні основи управління сталим розвитком. Ці дослідження включають перш за все вивчення проблем ресурсозбереження (ефективності використання природних ресурсів, використання невідновлюваних ресурсів тощо). Соціологи і політологи розглядають соціальні і політичні чинники забезпечення сталого розвитку. Вони досліджують не тільки проблеми, що існують в окремих країнах, але і глобальні проблеми, їх соціальні наслідки та можливості за допомогою політичних важелів їх вирішити.

Концепція сталого розвитку включає етичний компонент. Це означає, що реалізація програми сталого розвитку передбачає вирішення гуманітарних проблем, перш за все, вирішення проблеми бідності, диспропорцій розвитку країн світу шляхом застосування принципу соціальної справедливості, солідарності, а також передбачає утвердження загальних моральних принципів у світовій політиці, турботу про майбутні покоління, бережне ставлення до навколишнього середовища.

Політологія відіграє в дослідженні сталого розвитку провідну роль, так як від політичної волі і політичних рішень залежить практична реалізація цієї концепції. Політологи мають врахувати труднощі і перешкоди на шляху переходу до нової цивілізаційної моделі розвитку. Проблеми сталого розвитку вивчають Д.Л.Медоуз, Д.Х.Медоуз, Й.Рандерс, В.М.Трегобчук, Б.М.Данилишин, Б.М.Шостак, О.Б.Вебер, О.І.Глушенкова, К.В.Папенів, А.Д.Урсул, А.Федотов, А.Л.Романович та інші.

Представники різних напрямків теорії сталого розвитку називають основною ознакою такого розвитку збалансування потреб з ресурсними, екологічними можливостями територій; визначають сталий розвиток, як такий, що спрямований на задоволення найважливіших життєвих потреб не лише нинішнього, а й майбутніх поколінь; як такий, при якому досягається оптимальне співвідношення між економічним зростанням, нормалізацією стану природного середовища, зростанням матеріальних і духовних потреб населення. Сталий розвиток – це покращення якості людського життя в рамках можливостей оточуючих екосистем [2].

О.Б.Вебер пише, що в науковому і політичному дискурсі розрізняють зростання як зміни переважно кількісні і розвиток як зміни якісні. Розвиток, в свою чергу, поділяється на допустимий, або сталий (sustainable), і недопустимий, несталий (unsustainable). Поєднання зовнішньо протилежних один одному понять «розвиток» і «сталість» привело до появи принципово нової концепції. Прогрес вперше

був визначений як сталий розвиток. Акцент переноситься з кількісних на якісні параметри, на створення гідних умов існування для всіх – у згоді з природою і не за рахунок майбутніх поколінь [3, с. 38].

Поняття «сталий розвиток» постійно уточнюється. Дехто з вчених взагалі вважає, що «сталий розвиток» – невдалий переклад англійського терміну *sustainable development* (від *sustain* – підтримувати). Наприклад, доктор філософських наук А.П.Назаретян, пише, що оскільки розвиток передбачає наявність несталих станів, то більш точно передає зміст концепції термін «регульований розвиток: цілеспрямований контроль за змінами, що відбуваються, прогнозування і компенсація найбільш небезпечних несталостей і диспропорцій розвитку» [4, с.145].

На неточність перекладу англійського терміну *sustainable development* вказує О.Б.Вебер. Він пише, що в російській мові немає задовільного семантичного еквіваленту *sustainable development*. Підрозумівається розвиток «такий, що неперервно підтримується» чи розвиток, що самопідтримується (варіанти: «допустимий», «збалансований»). Мова йде про такий розвиток, який би не підривав природні і соціальні умови існування людства в довгостроковій перспективі [3, с.38]. А.Федотов, хоч і не заперечує право на існування поняття «сталий розвиток», але він вважає, що необхідно зробити крок для переходу від концепції сталого розвитку, що сформульована в самому загальному вигляді, до конструктивного розуміння сталого розвитку і реального управління таким розвитком [5, с.51]. Він пише, що перехід людства до сталого розвитку неможливе без конструктивної теорії сталого розвитку, що включає зокрема: теорію сталості біосфери, ресурсну модель світової системи, модель сталості світової системи і механізми управління нею [5, с.55].

2. Цілі сталого розвитку.

У вересні 2015 року в ході зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку, що відбулася в Центральних установах ООН у Нью-Йорку, 193 держави – члени ООН та глобальне громадянське суспільство – офіційно прийняли нову програму в галузі сталого розвитку, озаглавлену "Перетворення нашого світу: Порядок денний дня у сфері сталого розвитку на період до 2030 року. Цей порядок денний включає 17 цілей та 169 завдань.

Цілі сталого розвитку (ЦСР) ґрунтуються на принципах, узгоджених у резолюції A/RES/66/288, під назвою «Майбутнє, якого ми хочемо». Це необов'язковий документ, випущений за підсумками конференції «Ріо+20», проведеної у 2012 році.

Реалізація ЦСР дозволить перейти на більш стійкий шлях економічного розвитку, створити справедливую систему розподілу благ у суспільстві, істотно знизити ризики для майбутніх поколінь у подальшому існуванні та розвитку.

Кожна мета спрямована на вирішення певної світової проблеми.

Всі цілі взаємопов'язані, як і завдання в них: досягнення однієї, неможливе без досягнення деяких інших. Для їх оцінки виведено 232 критерії.

Порядок денний до 2030 року є універсальним документом, який носить перетворюючий характер і ґрунтується на принципах дотримання прав людини.

По суті це – амбітний план дій для країн, системи ООН та всіх інших учасників процесу розвитку, що максимально повно відображає наявні на сьогодні підходи до вирішення проблем ліквідації крайньої злиднів, скорочення нерівності та захисту нашої планети.

Прийняття Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року став результатом безперервного багатостороннього діалогу та дебатів, розпочатих у рамках Конференції ООН з питань навколишнього середовища людини серед 1972 року і тих, що проходили аж до Саміту ООН із сталого розвитку у 2015 році.

Понад сорок років міжнародне співтовариство прагнуло знайти рішення стоять перед ним екологічних, соціальних та економічних проблем. У ході широкомасштабних переговорів було вирішено, що саме національні уряди несуть першочергову відповідальність за здійснення Порядку денний до 2030 року.

В основі Порядку денного до 2030 року лежить низка принципів:

1. Універсальність. Документ має універсальний характер і зобов'язує всі держави, незалежно від рівня їх доходу та розвитку, робити внесок у спільні зусилля по забезпечення сталого розвитку. Документ може використовуватися у всіх країнах, у будь-якому контексті та в будь-який час.

2. Нікого не забуваючи. Порядок денний до 2030 року покликаний принести користь всім без винятку. У ній наголошується на важливості надання підтримки тим, хто в ній особливо потребує, незалежно від їхнього місцезнаходження, відповідно до їх конкретних потреб та факторами уразливості. Для аналізу результатів роботи та відстеження прогресу при цьому підході надзвичайно важливою стане наявність локальних даних, а також даних, дезаггегованих за різними ознаками.

3. Взаємозв'язок та неподільність. Порядок денний до 2030 року сформований, виходячи з принципу взаємопов'язаності та неподільності всіх 17 цілей, що містяться в ній. І важливо, щоб усі відповідальні за реалізацію ЦСР установи та особи розглядали їх як щось єдине ціле, і намагалися уникнути підходу, що допускає відокремлену реалізацію цілей та довільний, не завжди достатньо обґрунтований, вибір окремих цілей для наступного здійснення.

4. Інклюзивність. Порядок денний до 2030 року закликає до участі в ньому здійсненні представників усіх верств суспільства, незалежно від їхньої раси, статі, етнічної приналежності чи ідентичності.

5. Багатостороннє партнерство. Для сприяння здійсненню ЦСР у всіх країнах Порядок денний до 2030 року закликає до вибудовування багатостороннього партнерства з метою мобілізації та обміну знаннями, досвідом, технологіями та фінансових ресурсів.

3. Порядок денний до 2030 року: основні компоненти.

Основу Порядку денного до 2030 року становлять п'ять основних компонентів: люди, процвітання, планета, партнерство та світ. Традиційно розглядається через призму трьох основних вимірів – соціальна інтеграція, економічне зростання та охорона навколишнього середовища.

З прийняттям Порядку денного до 2030 року концепція сталого розвитку набула більше глибокий зміст, будучи доповнена двома найважливішими

компонентами: партнерство та світ. Важливо важливо, що справжня сталість досягається завдяки п'яти взаємопов'язаних компонентів.

Їхній стан, в свою чергу, створює основу для розробки стратегічних рішень щодо питань розвитку. Це означає, що для забезпечення сталого характеру діяльності у сфері розвитку вона має враховувати соціально-економічні та екологічні наслідки, породжувані нею, а також прагнути забезпечити усвідомлений вибір, виходячи з варіантів компромісних рішень, синергії, додаткових доходів та ефектів, які ця діяльність створює. Крім цього, особам, відповідальним за розробку політики, необхідно забезпечити, щоб будь-яка діяльність розроблялася, приймалася і втілювалася в життя відповідному партнерстві та з використанням належних механізмів та засобів для її реалізації.

Таким чином, Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року разом з 17 цілями галузі сталого розвитку пропонує комплексний підхід до розуміння та вирішення проблем, сприяючи правильної та своєчасної постановки питань. Повестка дня в області устойчивого развития на период до 2030 года

https://www.unssc.org/sites/unssc.org/files/2030_agenda_for_sustainable_development_-_primer_russian.pdf

4. Україна на шляху до сталого розвитку.

Україна офіційно підтримала ряд міжнародних рішень щодо сталого розвитку, таких як «Повістка дня на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992), Декларація Тисячоліття ООН (2000), Йоханессбурзька декларація та План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 рік), «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012), проте досі не має загальнонаціонального плану практичного впровадження ідей сталого розвитку у життя. Важливою причиною такого стану речей є відсутність до цього часу затвердженої національної стратегії сталого розвитку та плану дій з її реалізації, і навіть концепції, а також відсутність імплементації у чинному законодавстві положень міжнародних документів і угод у даній сфері.

Сталий розвиток вже є основою формування політик країн ЄС та багатьох інших країн світу, у тому числі пострадянських, таких як Республіка Білорусь, Киргизстан, Узбекистан, Казахстан та інших, де прийняті національні стратегії сталого розвитку, впроваджуються механізми зеленої економіки. Україна, таким чином, опиняється осторонь загальновизнаного світовою спільнотою курсу розвитку.

Таким чином, сталий розвиток є новою цивілізаційною моделлю розвитку. Перехід до сталого розвитку вимагає подолання ряду труднощів. Одна з основних перешкод – це відсутність культури, яка б сприяла сталому розвитку. Світове співтовариство не тільки має усвідомити існування небезпеки для всього людства і необхідності спільно вирішувати глобальні проблеми, але і знайти шляхи їх вирішення.

Література.

1. Backstrand K., Soderholm P. Organisational challenges to

- sustainable development // Environmental politics. 1996. Vol. 5. No. 2.
2. World Resources 1992-93. A Report by the World Resources Institute. New York. – Oxford, 1992.
3. Вебер А.Б. Политика мирового развития: между реальностью глобализации и императивом устойчивости // Полис. – 2003. – № 5. – С.38-45.
4. Назаретян А.П. Демографическая утопия «устойчивого развития» // Общественные науки и современность. – 1996. – № 2. – С.145-152.
5. Федотов А. От стихийного к управляемому устойчивому развитию // Международная жизнь. 1995. – № 7. – С.50-57.
6. Див. Lafferty W.M. The politics of sustainable development: global norms for national implementation // Environmental politics. 1996. vol. 5. No. 2.
7. Бойцова О.Ю. Нормативизм в западной политической мысли XX в. // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 2002. – № 5. – С.20-37.
8. Романович А.Л. проблема безопасности в контексте устойчивого развития // Социально-гуманитарные знания. – 2003. – № 1. – С. 3-17.
9. Медуз Д.Х, Медуз Д.Л., Рандерс Й. За пределами роста. – М., 1994. – 134 с.
10. Папенков К.В. Устойчивое развитие: теоретический аспект // Вестник московского университета. Серия 6, экономика. – 1995. – № 5. – С.3-18.
11. Zolberg A. The Dawn of Cosmopolitan Denizenship. – Indiana Journal of Global Legal Studies, vol. 7, No. 2. 2009
Гуманітарний вісник ЗДІА випуск 36
Кіндратець О.М., 2009
56
12. Межуев Б.В. Постколониальный переход и «транснационализация» гражданства // Полис. – 2004. – № 5. – С.19-27.